

Közösségi kommunikáció és közélet

Ha az állampolgárrá válás alapfeltételeit az egyén kisközösségi társas gyakorlatában, részvételében keressük, akkor a társadalomtudományos és a társadalomról, politikáról szóló normatív diskurzusok egyik alapfogalmát, a közéletet és annak megvalósulási feltételeit is az egyént valamilyen mintázatban „körülvevő” kommunikációs tereiben keresztül kell ábrázolni, rekonstruálni. Mind a magyar társadalomtörténet, mind pedig a közélet és közszféra témájával foglalkozó szakirodalmak elbizonytalanítanak azonban minket, hogy létezik-e egyáltalán valamiféle közélet vagy a normatív elméletek által kijelölt funkciókat teljesítő kommunikatív szféra. A másik probléma pedig a kutatás végcélját is érintő kérdés, vagyis hogy a döntően valamilyen motivációval, szándékolt értelemmel végzett, demokratikus intézményeket igénybe vevő cselekvés milyen feltételek között valósulhat meg. Ebben az esetben, ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a szocialitás csak és kizárólag kommunikációk rendszerszerű összekapcsolódását jelenti (Luhmann 2006), akkor a cselekvés mint konstruktum tűnik fel előttünk, és ez a megfontolás oda vezet, hogy a demokratikus participációt, a mögötte meghúzódó attitűdök és normák mellett, az értelemmel felruházható cselekvésként való azonosítását is a kommunikáció eredményének tekintjük. Tehát nem csak az állampolgári cselekvés motivációi származhatnak ezekből az értelmet feldolgozó, értelmet aktualizáló kommunikáló kis közösségek, társaságok világából, hanem maga az állampolgári cselekvés értelme is.

A domináns megközelítés ugyanakkor nem egy empirikus szempontot jelent, tehát azt, hogy a közélet funkcióján keresztül próbáljuk meg feltárni az állampolgári cselekvések spektrumát, hanem ahogy maga a fogalomhasználat, a kérdés értelmezése és megfigyelése is a nyugati demokráciákról szóló diskurzust ülteti át. Persze a téma jelentősége és alapvonásai is a demokrácia nyugati témájához kapcsolják a kérdést, de ha az analóg funkciók mellett találhatók sajátos eltérések, akkor ezek feldolgozása empirikus feladatot is jelent. Mindezt a dolgozat nem tudja ugyan vizsgálni, de a magántársaságok és az egyén szintjén zajló tematizáció mintázatai rámutathatnak arra, hogy ez a folytonos értelemadás, ami minden fentebb említett kérdésre visszahat, milyen feltételeket kínál az állampolgár és a politikai közösség fogalmai között értelmezhető eseménytérre.

A közélet megváltozása

A közélet és rokon fogalmainak értelmezése számosságuk miatt gyakorlatilag áttekinthetetlen, a kiindulópont viszont általában a klasszikussá vált habermasi koncepció (Habermas 1971), ami a 17. századtól próbálja megrajzolni a „burzsoá közszféra” képét. Ennek felülvizsgálatát mind a történelmi hitelesség (Fraser 1990), mind a tömegmédiá fejlődése szempontjából (Curran 2007, Heller–Rényi 2000), mind normatív szempontból (Peters 2007, Fraser 1990) többen elvégezték. A történelmi hitelesség felől érkező kritikák a Habermas által felvázolt közszférát egy idealizált koncepciónak tartják, a különböző posztulátumok megvalósulását és jelentőségét cáfolva (egyenlőtlenségek zárójelbe tétele, nyitottság, közérdekű racionális vita, stb.), ezek szerint a „burzsoá köz-

szféra” sokkal inkább azoknak az „ellen-közsférának” a szembenállása mellett értelmezhető, amik folytonosan megkérdőjelezték az ott folyó diskurzus érvényességét (szociális kérdés, nő-mozgalmak) (Fraser 1990). Az idealizált, normatív elképzelés társadalmi feltételeit tekintve további fejlemény volt a tömegkommunikációnak és intézményeinek kialakulása és fejlődése, ami a privát és magán között húzódó határokat, hagyományos tekintélyviszonyokat mind érintette (Heller–Rényi 2000). A tömegmédia sajátos autonóm logikája visszahat a közsféra reprezentációjára (Luhmann 2008, Curran 2007), az új terjesztőmédiák pedig a legkülönbözőbb szinteken, a hozzáférés mechanizmusaival a háttérben újradefiniálják azoknak a közösségeknek a határait, melyek ilyen típusú kommunikációkra hajlamosak (Keane 2004). Ebben a rendkívül sokrétű diskurzusban, ami a közsféra fogalmát boncolgatja, az analitikus és normatív szempontok gyakorlatilag elválaszthatatlanok lettek, hiába hangsúlyozzák a normatív értelemben vett közsféra empirikus használhatatlanságát, és mozdulnak el a kutatás során könnyen konceptualizálható fogalmak felé, a normatív értelmezés olyan mértékben beépült a politikai, jogi és kulturális intézmények működésébe és a demokratikus gyakorlatba, hogy megvalósulásának vizsgálata kényszeríti ki a koncepció „forgalomban tartását” (Peters 2007).

Már ebből a rövid összefoglalásból is kiténik, hogy a konceptualizációs zavar nem csak a tudományos fogalomalkotás szintjén van jelen, hanem a politikai versengés, a közérdek, egyáltalán a problémában benne foglalt „köz” és „magán” területeinek kijelölése szintjén is. Ebből adódóan a hangsúly elméleti szinten is elsősorban ennek a megkülönböztetésnek a működésmódjára kerül. A fogalmi gubanc jelentette gordiuszi csomót könnyen átvághatjuk, ha abból indulunk ki, hogy analitikus szempontból nincs közsféra, csupán egy megkülönböztetés folytonos aktualizálása történik. Ezt a feltételezést elfogadva nem tudjuk a priori meghatározni, milyen kommunikációk tartoznak a közsférába (Császi 2003).

Oda jutottunk tehát, hogy a közsférát nem igazán tudjuk leírni úgy, mint egy meghatározható célú és tartalmú kommunikációs színteret, ugyanis a közérdek kérdéseit folytonosan maga alá gyűri és átformálja az a folyamat, melynek során újabb és újabb témák nyernek legitimitást a saját közérdekűségük kényszerű elismertetésével. Ennek során annak a fiktív közösségnek a határai is megvonhatatlanok, melyek képesek lennének kontrollálni a közsférában folyó diskurzust, vagyis a közélet nem határozható meg sajátos kommunikációk szférájaként. A közélet és a közsféra a témák egyike lett.

A következő kérdés, ami a közélet mibenlétére, egyáltalán létezésére igyekszik fényt deríteni, abból indul ki, hogy az egyén cselekvéskoordinációja számára a közélet létező színtér. Ezt a megközelítést, pontosabban egy a szerep szociálpszichológiai fogalmát felhasználó megközelítést képvisel Sennett *A közéleti ember bukása* című művében (Sennett 1998). A cél itt a „közéleti kifejezőmód” kidolgozása, ami ugyan elmarad, de változatos képet kapunk a köz- és privát színterek viszonyairól egy nagy történelmi metszetben.

Sennett szerint a köz és a magán megkülönböztetése egykor a társadalmi valóság, a társadalmi praxis teljes spektrumát átfogó és értelmező megkülönböztetés volt. A társadalmi érintkezés két elkülönülő területéről van szó, ami mind az ételés, mind az érintkezési normák, mind a felelősség és az érintettség lehetőségeit szabályozta. Ennek megfelelően tartozott például a családi élet teljes mértékben a személy privát világába, és volt illetlen annak a kérdésnek a felvetése, hogy a burzsoá polgár mit csinál a városi éjszakában az otthon falain kívül. Az idegenekkel való érintkezés is a közélet terepuma volt, a személytelenség és alakoskodás, a színészi előadás analógiájával nemhogy elítélendő, de kívánatos társasági magatartás volt. Hasonlóképp írja le Simmel a „tár-

ságot” (Simmel 1973), ami alapvetően a személyesség és az individuum egyéni jegyeinek mellőzését kívánta meg.

Sennett szerint az ipari kapitalizmus társadalmi hatásai felbomlasztották a város világának korábbi szerkezetét, megjelentek a meghatározhatatlan kilétű idegenek, a szekularizáció és más eszmetörténeti változások pedig a személy fogalmát a korábbi egyértelmű, a közéleti és magánszerepeket meghatározó felbontás helyett a személy kilétét és szándékait megfejtendő kérdésként tüntették fel. Ez a személyesség eluralkodásához vezetett a közéletben, aminek további fejleménye a közéletből való kivonulás, a közélettől való tartózkodás lett. A létrejövő „intim társadalomban” az egyedül értékes és a személy kibontakozása számára fontos terep az egyén privát világa lett. Sennett másképpen a nárcizmus társadalmáról beszél, ahol a közéleti problémákat is, tehát mindazt, ami a személyes kapcsolatokon túlmutat, a személy terminusaiban, érzésvilágában és magánszférájában igyekeznek megoldani. Ennek eredménye, hogy a politikai hitelesség, a közéleti szereplés megfejtendő jelek sorozatává válik, és csak a megfelelő személyes motivációk igazolásával érhető el a kívánt hitelesség, a többség pedig a passzív megfigyelő szerepébe húzódik vissza, hogy megvédje magát a közszférában való cselekvést hitelesítő privát világának feltárásától.

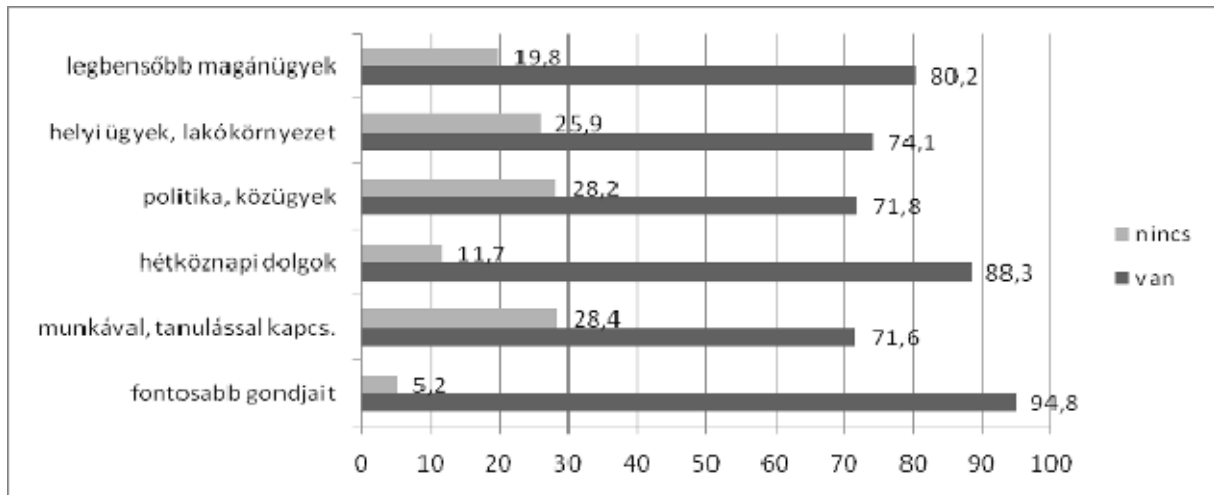
Ha elfogadjuk Sennett történeti elemzését, és a köz és magán megkülönböztetésének folytonosan eltolódó, háttérmegegyező mechanizmusát máig olyan fejleménynek tartjuk, ahol az egyén privát világa, a személyesség elmélyítésének igénye válik uralkodóvá, újabb magyarázatot találunk arra, miért okoz gondot a közszféra azonosítása. A privát világ abszolutizálódása és kizárólagossága a magyar társadalomtörténetből sem idegen. A kádárrendszer során ugyanis egy olyan szimulált, a pártállami felügyelet által kontrollált közélet volt jellemző, ami szintén kiűzte az egyént a maga privátszférájába azzal a kompromisszummal, hogy ott kedvére munkálkodhat a saját egzisztenciális gyarapodásán. Ez a kiűzetés ugyanakkor nem lehetett teljes, és a többé-kevésbé szabadon hagyott privát szférából olyan szűk körű, társasági alapokon működő ellen-nyilvánosságok bukkantak elő, melyek szamizdat-kiadványokkal és más alternatív kulturális tevékenységekkel képesek voltak közérdekű, akár politikai súlyú kérdéseket feltenni.

Oda jutottunk tehát, hogy az egyébként több-kevesebb határozottsággal kimutatható, a társadalmi érintkezés szerepviszonyai által rekonstruálható közszféra erodálódott, pontosabban a privát világ fennhatósága alá került, a privátszféra értékelési és elvárásmechanizmusai gyarmatosították azt. Ezzel a hangsúly az egyén által sajátosan strukturált társas terekre, kapcsolati körökre kerül (Utasi 2009), melyek kialakításához ugyan felhasználható a köz/magán megkülönböztetés, de ez itt főként egyfajta cselekvéseméleti, stratégiai kérdés lesz (Heller–Rényi 1996). Vagyis innentől kezdve az válik érdekessé, hogy ezek a kapcsolati körök milyen tematizációs szokásokkal rendelkeznek, hogyan kapcsolódnak a tömegmédiával által reprezentált diskurzusokhoz, illetve milyen normák szabályozzák ezt a praxist.

A következőkben empirikus adatbázis segítségével megpróbáljuk rekonstruálni, hogy az egyes témacsoportok milyen kommunikációs hálózatokba rendeződnek az egyén körül.

Beszélgetőtársak a családban és azon kívül

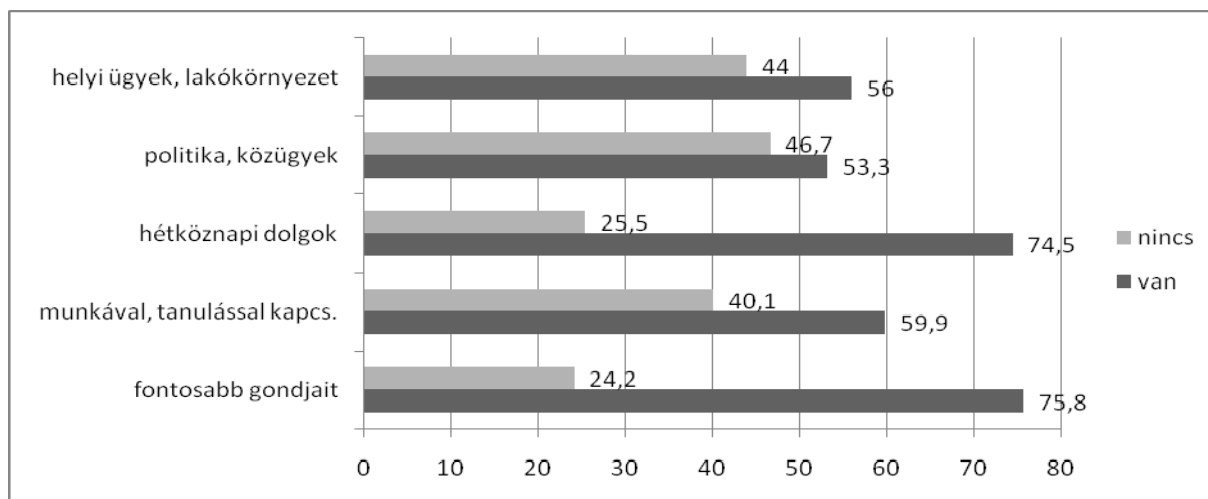
Az egyént bővülő koncentrikus körökbe rendeződő kapcsolati struktúrával képzeljük el (Utasi 2009), ahol a legbelső mag a család, kifelé haladva pedig a különböző erősségű baráti, majd egyre formálisabb személyközi kapcsolatok találhatóak. Az adatbázis alapján ezt a struktúrát *a család, magántársaság, formális közösségek hármas tagoltságával tudjuk ábrázolni*,¹ ahol ezek a körök feltételezhetően más kommunikációra vonatkozó normákat alkalmaznak. Ezek persze olyan absztrakciók, melyeket csak szemléletesen ráillesztünk arra a tényleges kapcsolathálóra, ami a kérdezett körül létezik.

1. ábra. Megbeszélhette-e a következő témákat a családján, rokonságán belül? (százalékok, N=1040)

Az 1. ábrán látható gyakorisági eloszlások szerint a családon belül nagy valószínűséggel találhatók partnerek a fenti témákhoz, továbbá a családi kommunikáció alapvetően a családtagok személyes dolgait érintő ügyekről szól. Ez az egyszerű kijelentés kiindulópontként szolgálhat majd annak a feltételezésnek a pontosabb körvonalázására, hogy a személy terminusaiban elképzelhető problémák, gondok, kérdések hogyan lehetnek a demokratikus „közbeszéd” számára megformált témák. Az intimitás, melyet elsősorban a családot is feldaraboló diádikus kapcsolatokban képzelhetünk el, sajátosan bensőséges, a titkolózásra és a bizonyos tekintetben kizárólagos partnerségre épülő kommunikációt jelent. Sajnos arra vonatkozó adataink nincsenek, hogy ezek a *legbensőbb magánügyek* milyen gyakran lépnek túl a család falain, de látható a különbség, ami az elzárkózás nagyobb mértékű előfordulását jelzi a *legfontosabb gondok, problémák* témacsoportjához képest.

¹ Pontosabban csak a család és magántársaság tagolással, a formális közösségek tematizációs szokásairól nincsenek adataink, de a „közéleti” és „állampolgári” cselekvések, kommunikáció oda sorolandó.

2. ábra. Megbeszélhette-e a következő témákat családon kívül? (százalékok, N=1051)

A családon kívüli társalgást tekintve a várakozásoknak megfelelően látható, hogy míg a családtagok esetében mindenhol 70% feletti gyakoriságot találtunk, itt mindössze két esetben, a *hétköznapi dolgok* és a *személyes problémák* témacsoportjában 70% feletti a gyakoriság. A különbségek egy részét magyarázhatjuk azzal, hogy sokan nem rendelkeznek a családon kívül bizalmas vagy többé-kevésbé élénknek nevezhető kapcsolatokkal, de a családon kívüli szféra különböző témacsoportjai közti nagyobb különbségek inkább azt is jelezhetik, hogy egyes témák kommunikálása valamiféle gátba ütközik. A válaszadóknak mindössze 53%-a tudott *politikáról és közügyekről* beszélni az utóbbi tizenkét hónapban, tehát nem meglepő módon a politika kényes téma, ezzel szemben ismét a személyes dolgok megvitatása a legélénkebb terep. Itt érdemes visszautalni a fentebb fejtegetett, erodálódott közélet kérdéséhez. Ha a család nyújtotta belső körből kilépve már ilyen mértékben csökken a közügyekről való eszmecsere lehetősége, akkor ezt a színteret nem igazán tekinthetjük magától értetődően egy mindenki számára lehetséges gyakorlóterepnek vagy táptalajnak a véleményformálás számára.

A demokratikus akciók iránti hajlandóságot mérő skála² lenti csoportok (az 1. táblázatban kijelölve) szerinti átlagainak összehasonlítása is ezt erősíti meg.³

	személyes problémák	munka, tanulás	hétköznapi dolgok	politika	helyi ügyek
senkivel	1,7%	15,9%	5,9%	19,3%	17,3%
csak családtaggal	22,4%	24,2%	19,3%	27,1%	26,5%
csak családon kívül	3,4%	11,5%	5,3%	8,2%	7,9%
is-is	72,5%	48,4%	69,5%	45,3%	48,2%
Total	97,7%	94,6%	97,7%	96,0%	96,7%

1. táblázat. A témák gyakorisága bővülő kapcsolati körökben (N=1051)

² Összegzett változó egy változó-szettből, ahol különböző célokért három, eltérő mértékű involváltságot jelentő akció iránti affinitást mér a kérdőív „aláírna felhívást...” egyszeres súllyal, „engedélyezett tüntetésen... venne részt” kétszeres, „nem bejelentett tüntetésen... venne részt” háromszoros súllyal került összegzésre (min=0, max=36). A maximum érték úgy értelmezhető, hogy az a legtöbb célért a legjelentőségtejjesebb véleménynyilvánításra való készséget jelenti

³ Szignifikáns különbség van ($\alpha=0,05$) a csoportátlagok közt a „senkivel” és „csak családon belül” kategóriákban, és nincs szignifikáns különbség „csak családon belül” és az „is-is” kategóriáknál (t-próba). A valamelyik kategóriára adott hiányzó válaszok miatt az összesen nem mutat 100%-ot.

A két eloszlás együttes vizsgálatakor a fentebb tárgyalt, koncentrikusan bővülő kapcsolati körök mentén megállapítható, hogy milyen gyakoriságban egészíti ki vagy helyettesíti a családi és családon kívüli szféra a fenti témák kommunikációit⁴ (1. táblázat). A táblázat utolsó sora szerint tehát az egyébként is könnyen prezentálható *személyes problémák és hétköznapi dolgok* könnyedén lépnek át, fogadhatók el a családon kívüliekkel folytatott társalgásban. Az eredmények alapján a személyes problémákról és a hétköznapi dolgokról folytatott diskurzusok esetében tapasztalható a legnagyobb átfedés a családi és a családon kívüli kapcsolatokat tekintve.

Az adatok alapján a válaszolóknak megközelítőleg 16%-a rendelkezik olyan kapcsolathálóval, amelyben nem tud átlépni a család jelentette kommunikációs szintéren. Ez mindenképpen a közéletiség teljes esélytelenségét jelzi, amennyiben a közéletiség esélyén a fent kifejtetteknek megfelelően azt értjük, hogy az egyén aktívan tud élni kapcsolathálójának kommunikációs lehetőségeivel. Nem arról van szó, hogy a család belső környezete ne lenne alkalmas a demokratikus normák és praxis kialakulásához, de amennyiben az egyén be van zárva ebbe a közegbe, cselekvési lehetőségei ennek a közegnek a belső viszonyaiból származnak.

A családon kívüli kapcsolatok persze nem csak strukturálatlan kommunikációs szintéreként kezelendők, hanem úgy is, mint informális kapcsolatokra épülő körök, azaz magántársaságok, baráti körök. A válaszolók 76%-ának van egy vagy több ilyen baráti köre, ebből mintegy 48 százalékuknak egy vagy két magántársasága van. Kapcsolathálózi elnevezéssel élve ezek a klikkek is rendelkeznek olyan belső mintázattal a kommunikáció eloszlására nézve, melyek felvetik a kérdést, hogy a fenti témacsoportjaink hogyan képeződnek le bennük. Adataink alapján négy téma eloszlását tudjuk megfigyelni, amelyek közül három már az előzőekben is megjelent.

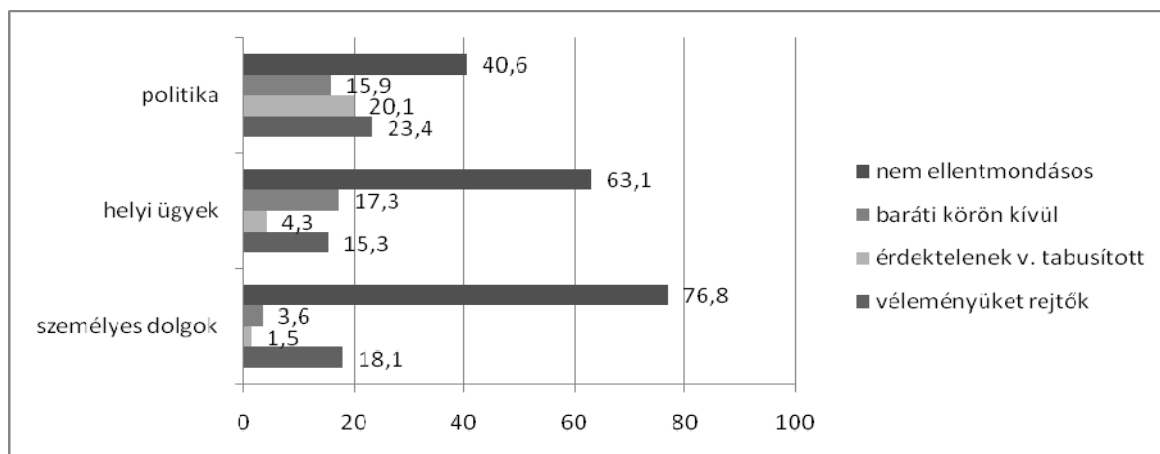
A személyes dolgok megbeszélése ismét a leggyakoribb beszédtema a magántársaság életében (az esetek több mint 90%-ában jelenik meg), ez a családon belüli tematizálásához hasonló gyakoriságot jelent. A másik felmerülő kérdés – és pontosan ez az, ami a magántársaságok belső kommunikációs terét jellemzi –, hogy vajon mindenki véleménye megjelenik-e, mindenkiről szó van-e ezeken a beszélgetéseken.⁵ Ha a családon kívüli társalgási témákat összevetjük a magántársaságon belüli társalgásokkal, akkor 4 csoportba sorolhatók a magántársasággal rendelkezők. Vannak azok, akiknek van a családon kívül beszélgetőpartnere az egyes témákban, de a magántársaságban nem zajlik ezekről a témákról párbeszéd (*baráti körön kívül*). Másoknál a magántársaságban szó esik a témákról, de a válaszadó nem beszél, nem formál véleményt ezekről a családon kívül vagy bárhol (*véleményüket rejtők*). Vannak, akik mind a magántársaságban, mind a családon kívüli ismerősökkel megbeszélik az egyes dolgokat (*nem ellenmondásos*), és akik sehol sem (*érdektelenek vagy tabusított*).

A politikai témák eddig is a legkevésbé élénk beszédtemák voltak, de egy társaság keretein belül még nehezebb ezen kérdések megtárgyalása.

---

⁴ A fenti öt, „fedésben lévő” témában a családon belüli és családon kívüli beszélgetőpartnerek meglétét vizsgáló kétértékű változókat párba rendeztem (1. ábra és 2. ábra), így az új változóban témánként négy válaszlehetőség adódott, melyeket értelemszerűen kódoltam.

⁵ Ha az egyén körüli társalgási teret leképező változót kereszt táblában szemléljük a magántársaságon belüli társalgást szemléltető változóval, ellentmondásos helyzetekhez jutunk; például van a családon kívül beszélgetőpartner az egyes témákban, de a magántársaságban nem zajlik ezekről a témákról beszéd (*baráti körön kívül*), illetve fordítva, a magántársaságban helyet kap, de a válaszadó nem beszél, formál véleményt ezekről a dolgokról a családon kívül vagy egyáltalán bárhol. Az így kapott kereszt tábla eseteit a 4. ábrán szereplő változóba kódoltam.

3. ábra. Magántársaságon belüli kommunikációs lehetőségek (százalékok, N=785)

Azt látjuk tehát, hogy a magántársasággal rendelkezők a különböző témák kommunikálása szempontjából kedvező helyzetben vannak ugyan, de mivel a társaságban kialakulnak a csoportszerepek, korántsem lesz mindenkinek egyenlő lehetősége a megszólalásra. A politika esetén az is látható, hogy hiába a társaságon belüli passzív szerep, már önmagában az, hogy szó van ezekről a dolgokról, növeli az érdeklődést a politika iránt.

A különböző döntéshatásos eszközök közül mind helyi, mind országos szinten a „nem ellentmondásos” csoport helyzetűek figyelemremélően nagyobb arányban választották a saját véleményüket nyíltabban reprezentáló eszközöket: szavazást, beadványokat (levelek, petíciók, felhívások) és a képviselői fogadóórákon való részvételt a magántársaságon belül „véleményüket rejtők” képest. Ez ugyanakkor nem feltétlenül jár együtt a demokratikus participáció iránti pozitív attitűddel.⁶ A *véleményüket ki nem fejtők* és a *nem ellentmondásos* társaságon belüli pozíciók között ugyanis szignifikáns különbség ($\alpha=0,05$) van a demokratikus és a nem demokratikus érdekérvényesítő eszközök hatékonyságának megítélésében helyi és országos szinten is (t-próba).⁷

Ha a magántársaságokon túli területekre, vagyis a szocialitásról való gondolkodásunknak arra a területére összpontosítunk, ahol már mint állampolgárok vagyunk jelen (szándékosan kerülöm a közszféra kifejezést), elsősorban a hagyományos értelemben vett közéleti magatartás, a demokratikus közélet iránti attitűdök, nem pedig személyek közötti kapcsolatok kerülnek szemünk elé. Így a kérdés az, hogyan épül rá ez a fiktív közösségként tekintetbe vehető szféra az eddig tárgyalt kapcsolati körökre, illetve azok közéleti tapasztalatára, konkrétan a közélet tematizációjára. Itt bizonyos demokratikus-közéleti gyakorlatok iránti attitűdökre gyakorolt hatást igyekszünk kimutatni a dolgozat központi tézise alapján tekintetbe vett személyes, illetve közéleti⁸ terminusok mentén folyó kommunikáció szerint. A demokratikus gyakorlat három aspektusát, a közéleti motivációt,⁹ demokratikus

⁶ A különböző demokratikus eszközök közül mind helyi, mind országos szinten a „nem ellentmondásos” csoport helyzetűek figyelemremélően nagyobb arányban választották a saját véleményüket nyíltabban reprezentáló eszközöket: szavazást, beadványokat (levelek, petíciók, felhívások) és a képviselői fogadóórákon való részvételt a magántársaságon belül „véleményüket rejtők” képest.

⁷ Demokratikus eszköznek tekintem a szavazást, beadványokat, képviselői fogadóórákon való felszólalást, aláírásgyűjtést, tüntetést, média igénybevételeket, nem demokratikus eszköznek pedig a megfelelő összeköttetéseket, kenőpénzt, szakmai érveket.

⁸ Összevontuk a *politikai* és *helyi ügyek* témacsoportokat egy *közélet tematizáció* változóba.

⁹ Közéleti attitűdöt mérő négyfokú változó-szettből képzett főkomponens.

eszközökről való gondolkodást (helyi és országos szinten),¹⁰ illetve a közéleti cselekvés lehetőségességére vonatkozó attitűdöket vizsgáltam (szintén helyi és országos szinten).¹¹ A személyesség tematizációjának hatását az élénk közéleti érdeklődést mutatók körében próbáltam kimutatni.

A közéleti kérdéseket családon kívül és belül is megvitatók (*is-is*) lényegében mindhárom aspektus esetében jobban szerepeltek, mint a csak családon belül megvitatók csoportja (kivéve az országos szintű közélet lehetőségességére vonatkozó attitűd), vagyis a szélesebb körű közélet-tematizáció mind a közéleti motivációkra, mind a tekintetbe vett eszközök számosságára, helyi szinten pedig a közéleti tevékenység lehetőségességére is pozitív összefüggést mutat.¹² Mivel tényleges gyakorlatról nem beszélhetünk, így valószínűleg a közéleti tematizáció intenzitása hat a demokratikus gyakorlat iránti attitűdökre. A minket jobban foglalkoztató kérdés viszont az, hogy a személyesség intenzívebb használata jelent-e további motivációt a közélettel kapcsolatos bármiféle magatartás irányába. Feltételezésem szerint ugyanis ez az intenzitás a már meglévő közéleti érdeklődéssel kiegészülve tovább valószínűsíti a demokratikus tenni akarás iránti hajlandóságot.¹³

Összegzés

Az adatok alapján modell-alkotásra ugyan nem volt lehetőség ebben a témában, a leíró statisztikák segítségével vázlatos képet mégis kaptunk arról, hogy kommunikációs szempontból milyen szerkezete van az egyéneket körülvevő kapcsolathálózatnak. A következő megállapításokat emelhetjük ki:

1. Minden kapcsolatkörben (család, családon kívüli terep, magántársaság) a személy terminusaiban megfogalmazódó kommunikációnak van a legnagyobb esélye.
2. A család a legfogadóképesebb kommunikációs kör az egyén számára. A minta mintegy 16%-a nem tud átlépni ezen a körön, amit a közéleti funkciók kialakulása szempontjából kedvezőtlennek ítéltünk.
3. A magántársaság kedvező feltételeket nyújt ugyan az egyes témacsoportokba sorolható közlések számára, de saját struktúrája nem jelenti a diskurzusban való részvétel egyenlő és kölcsönös esélyeit.

A dolgozatban amellet érveltem, hogy a klasszikus értelemben vett közszférára, így a közéleti tevékenységre nem tekinthetünk sajátos kommunikációs színtérként, így a közéletiség demokráciában betöltött funkciója fontosságát (demokratikus módon, a többség részvételével megfogalmazott közös ügyek és érdekek kialakítása) megtartva a hangsúly inkább az egyén kapcsolati struktúrája által befolyásolt kommunikációs lehetőségeire tevődik. További érv a fenti hangsúlyeltolódás mellett, hogy a demokrácia számára fontos közügyek már egy átalakulóban lévő társadalmi szerkezetben születhetnek meg, ahol felértékelődik a funkcionálisan differenciált alrendszerek szerepe (amennyiben ezt a differenciálódást mindinkább megvalósítják), a társadalmi rétegződés és struktúra átalakulása pedig egy olyan individualizációt hoz magával, ami az intézményfüggőség fokozásával az egyén makro-csoportokba való integrálása helyett egyelőre a saját életútra való reflexiót, a saját életút tervezését helyezi előtérbe (Beck, 2003). A hagyományos értelemben vett közélet eróziója

¹⁰ Egyszerű összeggel a demokratikus és nem demokratikus eszközök hatékonyságának megítélését mérő változóból, lásd: 8. lábjegyzet.

¹¹ Négyfokú változók, „úgy érzem, lehetőségem van beleszólni a helyi/országos ügyekbe”.

¹² T-próbával $\alpha=0,05$ szignifikancia-szint mellett.

¹³ A közéleti témákat legszélesebb körben megvitatók csoportjánál a személyes témákhoz köthető beszélgetőpartnerek számát mérő változó nem mutat szignifikáns korrelációt (pearsons-korreláció) a három közéleti aspektust mérő négy változóval, csak a helyi szintű beleszólás lehetőségét mérő változó esetén találtam gyenge ($R=0,087$) összefüggést ($\alpha=0,05$).

– amit Sennett mutat be – azáltal, hogy a privát szféra, a személyesség uralkodóvá válását hozza magával a társadalmi érintkezés különböző területein, éppenséggel helyet készít a közügyek új típusú megfogalmazása számára. Az empiria is jól körvonalazza a személyesség kommunikatív használatának sikerességét, és a fenti megfontolások elfogadása esetén olyan további kérdésfeltevésekre ösztönöz bennünket, amelyek a közélet esélyét éppenséggel az ilyen típusú kommunikációban és struktúráiban kutatják, másképp fogalmazva a személyesség terminusait felhasználó kommunikáció politikai relevanciáját keresik. Ezeket elfogadva az válik fontossá, hogy hogyan képes az egyén saját világának reprezentánsává válni, ez pedig egyedül nem sikerülhet.

Felhasznált irodalom

Beck, U. (2003) *A kockázat-társadalom*. Századvég Kiadó, Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság, Budapest.

Curran, J. (2007) Még egyszer a tömegmédiáról és a demokráciáról. In Angelusz R. (szerk.) *Média, nyilvánosság, közvélemény*. Gondolat Kiadó, Budapest, 910–949.

Császi L. (2003) A média tabloidizációja és a nyilvánosság átalakulása In *Politikatudományi Szemle* 2003/2, 157–172.

Fraser, N. (1990) Rethinking the public sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy In *Social Text*, No. 25/26, (1990), pp. 56-80

Habermas, J. (1971) *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltása*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Heller M. – Rényi Á. (1996) A nyilvános kommunikáció szociológiai modellje. In *Jel-kép*, 1996/4, 3–21.

Heller M. – Rényi Á. (2000) A nyilvánosságfogalom kommunikáció-elméleti megközelítéseiről. In *Jel-kép*, 2000/1. 69–94.

Keane, J. (2004) *A civil társadalom*. Typotex, Budapest.

Luhmann, N. (2006) *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Gondolat, Budapest.

Luhmann, N. (2008) *A tömegmédiá valósága*. Gondolat, Budapest.

Peters, B. (2007) A nyilvánosság jelentése. In Angelusz R. – Tardos R. – Terestyéni T. (szerk.) *Média, nyilvánosság, közvélemény* (szöveggyűjtemény) Gondolat, Budapest, 614–632.

Sennett, R. (1998) *A közéleti ember bukása*. Helikon Kiadó, Budapest, 1998.

Simmel, G. (1973) *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1973.

Utasi Á. (2009) A közösségi kapcsolatok és a közélet. In Feleky G. (szerk.) *Közösségi relációk: Elméletek, narratívák, hipotézisek*. Belvedere, Szeged, 2009.